

Gabriel Seguí i Trobat

1. INTRODUCCIÓ. CLAUS DE LECTURA DE L'OBRA

L'adolescent de sal pot ser considerat l'avantguarda catalana de la literatura gai contemporània que, en les acaballes del règim franquista, exalta, en paraules de Blai Bonet, «la glòria expressiva del cos i la glòria expressiva de la carn del cos», amb una «clara visió de la vida i la vitalitat» (BONET 1990: 8). Per tant, és una obra un dels objectius de la qual és vindicar a cara descoberta una opció de vida expressada en una elecció sexual —carnal—, en una època en què encara no era acceptada pel gruix de la societat, i «expressa sobretot aquesta realitat de la Història dels pobres» (BONET 1990: 9). Ara bé, els «pobres» que Blai Bonet assenyala com a protagonistes dels llibre no són solament els adolescents oprimits per raó de la seva elecció sexual, sinó els adolescents en general, que han estat tudats, utilitzats sense escrúpols per la societat: «els adolescents com a éssers predilectes i útils dels exèrcits dels Estats» (BONET 1990: 9). La religió ha estat una de les principals eines socials de repressió de l'adolescència.

D'altra banda, *L'adolescent de sal* s'ubica a la Barcelona convulsa de l'època dels estudis universitaris de Mesquida, i és un eco de la revolució sexual esdevinguda a Europa els anys seixanta i setanta del segle XX, que subvertí els valors tradicionals morals i familiars defensats per les Esglésies cristianes, en aquest cas per l'Església catòlica, i encarnats per la burgesia:

¿Tancareu els ulls com el batec de la gent respectable, que no volen veure aquest orgasme lluent i profund com un intens terratrèmol amarat de mil primaveres, mil matinades, mil crepuscles que engoleixen el ridícul i asfixiant monument a la monogàmia, al puritanisme, a la culpabilitat sexual, per inventar noves relacions d'amor entre desigs i cossos sense fantasmes i precipicis de pecat, discriminació, domini, poder? (MESQUIDA 1990[1975]: 15-16).¹

És clau l'expressió «noves relacions», que apareix en aquesta citació i en altres llocs del llibre, perquè expressa la necessitat de trobar nous paradigmes socials i personals; l'expressió «noves relacions» és, doncs, per a Mesquida, un sintagma-icona:

Una terra que necessita unes relacions noves, uns moviments nous, uns contactes nous... (21).

¹ A partir d'ara, en totes les citacions d'aquest treball que remetien a l'entrada bibliogràfica MESQUIDA 1990[1975] es fa constar únicament la pàgina. La paginació correspon a la segona edició de *L'adolescent de sal*, publicada a l'editorial Empúries el 1990.

Basarda d'un desencant per la manca de sinceritat, que és l'empremta de les relacions que ha sofert (38).

El contingut d'aquestes noves relacions amb un mateix i amb els altres, rau en la recerca de la bellesa en la llibertat, que és una lluita col·lectiva, i en l'experimentació de la disbauxa i del plaer, recorrent la ruta del pecat blasmat per la superestructura social:

Nosaltres enamorats de la bellesa i de les seves esclavituds (39).

Ho trob bell i utòpic: *la Ciutat Lliure a bastir entre tots* (64).

Vies de recerca: experimentar la disbauxa i el plaer sense terme (186).

Cròniques de pecat
seran les cartes concretes amb la confusió de l'avanç cap
a un nou camí de plenitud
i de creació
emocionada (187).

Relacionats amb l'esmentada revolució, compareixen igualment a l'obra un seguit de valors que són heretats, en gran part, de la revolta estudiantil i juvenil de maig del 68:

Soyez réalistes. Demandez l'impossible.
Mai 68 (155).

LA IMAGINACIÓ AL PODER
CIVILITZACIÓ ÉS IGUAL A REPRESSIÓ
PROHIBIT PROHIBIR
Són aquestes, tres frases del maig francès que m'impressionaren (277).

Les tesis assumides del maig francès són: la sinceritat («sóc sincer», 18); el rebuig dels metarelats («Odiï els grans mots perquè han fet mal una grapada d'hores i de dies. De segles», 19); la defensa del paper social de l'art (17) i, sobretot, l'alliberament de les tiranies amb la vindicació de la tendresa:

¿Reconeixeu, dins les línies d'aquests retalls d'un diari tendríssim un esforç ferm i vertader per enderrocar opressió, injustícia i mentida sofrint la complicitat d'esclavituds, alienacions, tortures, suïcidis, barrots, de tot el mal fet a la nostra terra i del qual aquest jove feliç, com un reliquiari de l'explotació, duu totes les marques i els assots (15).

Aquesta citació mostra que *L'adolescent de sal* és també un manifest antifranquista (LÓPEZ CRESPI 1998: 60-63), en la línia de la literatura de compromís

d'aleshores. Cal matisar, però, que Mesquida no envesteix solament contra el règim polític al·ludit, sinó particularment contra el tipus de societat que el sustentava.

L'actitud de revolta contra les estructures opressores i la necessitat de la seva desconstrucció s'expressa, des d'un punt de vista estilístic, en una barreja de gèneres literaris (còmic, guions cinematogràfics, rondalles, cartells, poemes, etc.), en un cert trencament de l'ortodòxia lingüística barcelonina (ús de dialectalismes i castellanismes), i sobretot en l'ús de tècniques d'escriptura avantguardistes, que esbaldreguen fins i tot la disposició gràfica del llibre, que es presenta com un *collage*:

Vivim l'esforç (cadascú en la seva obra creativa) de fer coincidir la renovació del llenguatge amb la interpretació de la realitat i aconseguir l'obra de revolta total que participi d'aquesta doble necessitat. Pens ara en dos temes relacionats amb això: aquell estudi que tu mig feies (i que dissortadament has perdut) dels tipus i cossos distints de lletra per dominar la tipografia i poder jugar dins aquest camp en el qual Marinetti i Apollinaire (i en Salvat Papasseit seguint-los), per devers la belle époque, aconseguiren crear una ruptura i una avantguarda que expressà la crisi en tots els terrenys (econòmic, polític, cultural) d'aquells temps (289).

Des del punt de vista narratiu, l'obra es construeix alternativament com un monòleg interior, en primera, segona o tercera persona, i com un diàleg, a manera de seqüències de fotogrames o de les *Glosses* de Xènius, sense un fil argumental definit. Hi compareixen els traumes i les repressions en forma de paraules, imatges, símbols i records, i també d'ironia, que és una eina d'alliberament personal.

L'obra es caracteritza també per l'hermetisme, per causa de la dificultat de lectura d'uns textos polièdrics, polisèmics i multireferencials, i per la mateixa dinàmica dels jocs de llenguatge. Aquest cert grau d'impenetrabilitat del sentit exacte dels quadres narratius és una proposta de joc que l'autor llança al lector, un *divertimento* semblant a una endevinalla, que no estalviarà al lector el dur esforç de la comprensió dels textos:

fugir de qualsevol naturalisme, intentar fer visibles unes imatges noves i violentes que agradeixin l'espectador i provoquin una participació al més activa possible de part seva (210).

Endemés, la dislocació de la puntuació, la imprecisió de narradors, la mescla d'estil directe i indirecte, que contribueixen a créixer l'hermetisme narratiu, reflecteixen la voràgine, l'estrès i les pressions a què està sotmès l'home contemporani, especialment l'adolescent, bombardejat per valors contradictoris en pugna sagnant.

L'exercici interior té una finalitat psicològica: fer una catarsi i una autocrítica (26), per reelaborar les experiències viscudes en recerca de la pròpia identitat, la que ha romàs oculta amb les seves ferides. Per això, *L'adolescent de sal* es pot considerar, en certa manera, una *autobiografia* parcial de Biel Mesquida, tenint en compte les dificultats que presenta aquest gènere literari (LEJEUNE 1994: 49-87). Però és igualment cert que es tracta d'una *biografia* d'altres adolescents contada en primera persona. Per això mateix, cal tenir molta cura a atribuir a l'experiència íntima i familiar de l'autor tot el que relata, ja que mescla les experiències pròpies amb les alienes i se les apropia com si en fos un cronista o un notari. El projecte de l'obra és ben evident en aquestes dues citacions programàtiques, on Mesquida empra el recurs literari del manuscrit trobat, que són els papers de l'adolescent mort:

Ha de ser un muntatge delirant, agressiu, que rompi els convencionalismes imperants, els clixés ideològics d'unes obres tancades a la profunditat de les repressions i els desigs de cada persona, en aquest pou sense fons de les malalties que duim amagades dins els clandestins soterranis de la nostra solitud i dels nostres somnis més secrets i més horripilants; visitar aquell esser irreal que viu amb nosaltres i fer-lo visible, crear imatges visuals que fereixin l'espectador, il·luminar ritus que ens ajudin a conèixer les enlluernadores riqueses i tresors que amaga cada individu dintre seu, i fer-les despertar amb l'espectacle: saber que és necessària la justícia social però que sola no basta, perquè ens donaria una perspectiva falsa per parcial, com hem discutit amb J. H., visió que esdevindrà total quan investiguem teatralment el cosmos de cada esser i l'expressem dins la peça, arrelat al lloc on aquest mateix esser viu (208).

«A TOTS ELS QUI LLUITEN (INFANTS, AL·LOTS, AL·LOTES, PROLETARIS, DONES, VELLS, GAIS, NEGRES, ESTUDIANTS, ETC., ETC.) PER EXPRESSAR LLIUREMENT ELS SEUS DESITJOS; PER ALLIBERAR-SE DE L'OPRESSIÓ (FAMILIAR, ECONÒMICA, SEXUAL, NACIONAL, SOCIAL, ESTATAL, RELIGIOSA, DE CLASSE JURÍDICA, ETC., ETC.), PER VIURE, ARA, AQUÍ, TOT D'UNA, EL PLAER» (366).

El seguit de citacions literàries de les pàgines 11-12 reforcen aquesta declaració d'intencions i gairebé són un pròleg de l'autor mateix. Bona part d'aquests literats, i dels qui apareixen arreu del llibre, són «escriptors maleïts» o contraculturals. És particularment important la citació en francès de Julia Kristeva, en què apareixen lligades les tres instàncies de repressió dels joves: l'Estat, la família i la religió, en connexió amb el desenvolupament del capitalisme occidental des de mitjans segle XIX.

La presentació que Mesquida fa del cos com l'expressió més genuïnament humana, és una paràbola de la totalitat de la persona: la persona no «té» cos; «és» cos. Vindicant la llibertat del cos i de la carn en el cos, hom vindica la llibertat com l'arrel de la persona humana. Blai Bonet ho comenta així: «La llibertat del cos i la llibertat de la carn en el cos humà mai no han estat un objecte de reivindicació humana general, de

reivindicació popular, mai de la vida no ho foren. L'home és en el seu cos, el cos té la seva carn» (BONET 1990: 8).

Pel que fa als personatges, la narració està dominada sobretot per tres: el bell adolescent assassinat en el rerefons, com a punt de referència i d'intel·ligència de tots els quadres narratius, que arriba a fer el paper de Jesús cap al camí de la creu (217); el narrador i na Cheska, el referent femení del seu diàleg. Així es construeix un joc de miralls on apareix, en primer lloc, el «jo» de Mesquida reflectit en totes les imatges, de vegades contradictòries, però també una anònima «massa damnata» d'adolescents i de persones ferides per la maquinària capoladora del Poder civil, eclesiàstic o familiar. Per això, *L'adolescent de sal* podria perfectament adoptar el títol del poemari de Miquel Àngel Riera, *Paràbola i clam de la cosa humana* (1974).

2. OBSERVACIONS METODOLÒGIQUES SOBRE LA CRÍTICA A LA RELIGIÓ

Per a l'anàlisi de la crítica a la religió a *L'adolescent de sal*, que és un dels arguments principals de l'obra, partiré de les següents pautes metodològiques:

a) La dificultat de destriar amb nitidesa entre «moral» i «religió», ja que, per a Mesquida, tenen una correspondència recíproca. Per aquesta causa, som conscient que la classificació del material narratiu i la distinció hermenèutica d'aquests dos aspectes de l'obra potser és artificiosa, encara que és necessària. Així, doncs, he optat per encabir en la moral tot allò que es refereix als comportaments familiars i socials.

D'altra banda, seguint Mesquida mateix, he optat per parlar de «moral», que és un concepte procedent de la teologia, en lloc del més secular «ètica». Amb aquesta elecció, ens tornam a trobar, doncs, amb el lligam entre comportament i praxi religiosa, perquè, quan ens referim a la moral, ens endinsam en el camp de la religió.

b) Mesquida presenta una visió parcial, i en certa manera anacrònica, del fet religiós catòlic, perquè malgrat que, implícitament, ubica temporalment la seva crítica a la Barcelona dels seus estudis universitaris —anys setanta—, en realitat reflecteix l'experiència religiosa de la infantesa a Mallorca, la pròpia o la d'altri, pels volts dels anys cinquanta, és a dir, abans de la renovació eclesial del concili Vaticà II (1962-1965). Per altre costat, el seu centrament en els aspectes negatius de la religió, que són innegables, és, probablement, una opció metodològica de l'autor, al servei de la ruptura amb el passat i amb la tradició que postula a l'obra.

Endemés, si realment la seva crítica es referís a la religió com era presentada els anys 70 del segle XX, aleshores la seva parcialitat seria més palesa, perquè un autor tan

informat com Mesquida obviaria, per exemple, la renovació de l'Església catòlica en el concili Vaticà II (1962-1965), ja ben palpable per aquelles saons (VILAR 1989: 308-313; DD. AA. 1998: 55-56), l'aportació positiva d'una part significativa del clergat catòlic als moviments d'alliberament llatinoamericans, el diàleg entre cristians i intel·lectuals d'esquerra, i la contribució d'un sector important del clergat de l'Estat espanyol a la resistència antifranquista. També significaria la ignorància de la Caputxinada (1966), la manifestació de capellans contra la tortura a Barcelona (1966) i l'Assemblea conjunta de Bisbes i Capellans (1971), tres esdeveniments que varen tenir una notable repercussió social i mediàtica, amb greus tensions entre el franquisme i l'Església. Per tant, per valorar amb justesa allò que afirma Mesquida sobre la praxi religiosa, s'ha de tenir en compte allò de positiu que no en diu.

c) Faré una anàlisi en clau teològica i històrica de les dades narratives del llibre, per poder tenir una referència hermenèutica objectiva que ajudi a desvetllar el substrat ideològic de l'obra de Mesquida i la profunditat de la seva crítica a la religió.

3. LA PREGUNTA PER LA FE I LA IMATGE DE DÉU

La pregunta per la fe i el tema de la imatge de Déu mostren la profunditat i l'abast de la crítica a la religió de Biel Mesquida.

Cal tenir present que la pregunta per la fe és formulada per Anna, que passa una crisi de fe, en un text en què actua d'*alter ego* del narrador, en el primer capítol del llibre:

N'Anna està passant una crisi religiosa i vital. M'ha dit que em volia parlar. Li he explicat les meves realitats d'abans. El paper alienant d'uns fets, una educació, unes pràctiques religioses i familiars. Ella està obsessionada amb la fe i repetia que no té esperança (66).

Ahir Anna em digué: Tens FE? (Escric FE amb majúscula, com ho duien gravat les làmines que ens explicava el senyor rector, com s'anà emprant als sermons, a les conferències, als exercicis espirituals, a les oracions, als llibres de pietat, al missal, al text de religió que ens parlava d'una virtut que du els ulls embenats). N'Anna parlava més que no jo. Ens havíem trobat quan ella sortia de la capella i jo anava cap al bar (26).

Aquest fragment està inserit entre dos textos significatius; el primer està formulat com una pregunta retòrica, que exposa el projecte de l'obra: fer una autocrítica sincera; i el segon és una citació de Rimbaud, un dels poetes «maleïts» francesos, en la qual apareix amb claredat la necessitat i el goig de deconstruir l'herència cultural rebuda:

¿Podré dur amb una sinceritat neta i clara aquesta autocrítica que es converteix en una remor confusa quan intent treure una visió dels canvis que d'una manera quasi tan vertiginosa com irracional estic experimentant, amb una clarividència tan grossa que mai no hauria pogut creure que existís? (26).

Quel travail! Tout à effacer, tout à demolir dans ma tête! Ah! Il est heureux l'enfant abandonné au coin d'une borne, élevé au hasard, parvenant à l'âge d'homme sans aucune idée inculquée par des maîtres ou par une famille; neuf, net, sans principes, sans notions, puisque TOUT CE QU'ON NOUS ENSEIGNE EST FARCE! ET LIBRE, LIBRE DE TOUT! (27).

A la llum d'aquests dos textos, la pregunta per la fe, lligada als records de la catequesi i de la pràctica de la confessió a la llunyana infantesa, es percep com el qüestionament principal davant la tasca de desmuntar tot allò que ha après per transmissió familiar i escolar. I resulta que aquesta pregunta tan decisiva queda sense resposta, per part d'un narrador omniscient. Simplement, una vegada formulada per Anna, el narrador opta per contar les accions que fan conjuntament, i es limita a evocar la representació de la fe, una de les virtuts teològals —fe, esperança i caritat—, com una dona amb els ulls embenats. Aquesta iconografia tradicional, que ha donat peu a parlar de la «fe cega», originalment pretenia evidenciar que el contingut la fe desborda els límits de la racionalitat i que escapa a la demostració empírica.

La imatge de Déu apareix a *L'adolescent de sal* molt difuminada i té la fesomia trinitària del Déu de la tradició cristiana. S'ha d'advertir, però, que les pregàries de la mare de l'adolescent mostren la imatge de Déu de la religiositat tradicional, no de la personal de Biel Mesquida, que roman molt oculta, a penes insinuada, com veurem. En aquest sentit, Mesquida és un autor totalment ajustat al pensament de la Modernitat: allò que ell verament creu sobre Déu és una qüestió estrictament personal i no en fa confessió pública.

La Persona divina que es reflecteix amb més nitidesa, dins la migradesa de referències, és la de Déu Pare, perquè la teologia cristiana ha subratllat la unitat de les Persones divines a partir de la primera Persona de la Trinitat. En això, Mesquida és un eco fidel de la predicació i de la catequesi catòlica.

Déu Pare és el creador de la persona humana, talment com és representat al conegut fresc de la creació de l'home de Miquel Àngel, a la Capella Sixtina del Vaticà:

Una altra foto en colors on es veu Déu-Pare ple de crulls creant Adam que té el braç estirat (26).

Respecte de Déu Fill, Jesucrist, només he pogut identificar-ne una referència, mitjançant una citació prou significativa del Nou Testament, que és part d'un discurs de Jesús (Mt 7,1):

No jutgeu, i no sereu jutjats (225).

Pel que fa a l'Esperit Sant, és al·ludit amb una altra citació de sant Pau (1Cor 6,19):

Sou temples de l'Esperit Sant (131).

Com es pot comprovar, a pesar de la dura crítica a les estructures i a les pràctiques de l'Església catòlica, Mesquida no elabora un discurs sistemàtic contra Déu, que qüestionari radicalment la seva existència. L'únic text que per ventura es podria adduir en aquest sentit, en realitat és una reacció contra la imatge de Déu transmesa per l'educació rebuda:

L'al·lot no creia en la posta de sol estreta enmig dels seus braços, regalimant pel seu ampli tors i els músculs dibuixats amb fina duresa, no creia en aquell déu amb barba après de cor al catecisme dels diumenges, ni en la mortificació de la carn, encara que un cilici i unes gotes d'esperma fossin aquell record massa íntim (361).

Per això, *L'adolescent de sal* no és de cap manera un manifest de l'ateisme militant, sinó més aviat una protesta contra la utilització obscena del Déu bíblic al servei d'interessos ben mundans. Així, doncs, en analitzar el missatge del llibre, s'imposa fer una distinció entre la «fe», és a dir, la percepció del transcendent, dipositant-hi la confiança, i la «religió», que són els sistemes de creences, personificats en les Esglésies, amb els seus codis morals i les pràctiques religioses, que poden degenerar en instruments d'alienació violadors de la consciència.

4. LA RELIGIOSITAT TRADICIONAL

4.1. *Característiques*

Entenem per «religiositat tradicional» la imatge de Déu i les formes d'accedir a Ell que ha transmès l'Església catòlica almenys fins al concili Vaticà II, seguint en part l'herència medieval, però sobretot del Barroc, una època marcada per la vigorosa reacció catòlica davant la Reforma protestant (MALDONADO 1979; JIMÉNEZ DUQUE i SALA BALUST 1969: 61-68; 458-462).

Els trets essencials d'aquesta religiositat segons Mesquida es poden resumir en aquests dos textos:

Preocupaos, madres que me escucháis, de que vuestros hijos no se aparten del camino recto. Me referiré en esta plática especialmente a los hijos varones, ya que las chicas constituyen un problema aparte, mucho mayor en esta época de relajación de costumbres, especialmente en el capítulo más importante de su vida: la pureza virginal y la preparación para ser, como vosotras, madres cristianas y perfectas esposas [...]. El camino recto, como decía hace unos instantes, lleva a Cristo. Él mismo, convertido en Camino, Verdad y Vida, recordando a los hombres que fuera de Él todo es muerte, desolación y pecado.

Apartadles de las malas compañías, que cual gusanos, pudren los frutos buenos, convirtiéndolos en un montón de basura y podredumbre, fijaos en las horas de sus salidas, en los ambientes que frecuentan, defendedles de esa ola de inmoralidad que el turismo, con el espejo de vida fácil y degenerada, ha traído consigo. Vigilad sus lecturas ya que, subrepticamente, se filtra la propaganda del gran diablo rojo: el comunismo y sus secuaces, que sólo desearían ver a vuestros hijos convertidos en esclavos de sus ideas, hombres sin Dios, sin Patria, sin familia, sin esa herencia de sangre derramada a través de los siglos para defender a la Iglesia y a Cristo, especialmente en nuestra guerra convertida en cruzada contra masones y ateos por nuestro representante de Cristo en la tierra.

Obligadles con vuestra dulce mano, con el suave yugo materno, a la Misa y Comunión diaria, a la visita al Santísimo, al Rosario en familia, que será, junto con la devoción a María Inmaculada Virgen y Madre de Dios el arma secreta que llevará a la Humanidad de hoy, en grave peligro de condenación, hacia Jesús, el Salvador.

Haced que sus confesiones sean frecuentes, hechas con el mismo padre espiritual, que les vigile y les guíe, y con el que vosotras habléis a menudo de su conducta.

Acostumbradles a las oraciones de la mañana y de la noche, a que su vida entera rebose la luz de la piedad y de la gracia santificante.

Repetid, repetíos a diario, como aquella Santa Reina y Madre que decía a su hijo: ANTES MIL VECES PREFIERO VERTE MUERTO QUE EN PECADO MORTAL (118-119).

Ens obligaren a aprendre de memòria, de cor, unes regles i uns preceptes. Aquí en copii un petit nombre perquè en tingueu una mostra:

A) Amarás a Dios y le darás gracias por el don de la vida, la salud, el nacer en una familia rica y cristiana, dentro de una nación próspera y en paz.

B) Amarás a la patria y darás hasta la última gota de sangre por ella si fuera necesario defenderla contra los satánicos enemigos de tras el telón de acero y los infiltrados en nuestros jóvenes aprovechando las contradicciones lógicas en cualquier sistema.

C) Amarás y obedecerás, respetándolos siempre, a tu padre y a tu madre, hagan lo que hagan, sabrás que la familia es sagrada y les tendrás un eterno agradecimiento por todos los cuidados que te han dado y les sufrimientos que les has causado muchas veces.

D) Respetarás el orden de la nación y las autoridades legalmente constituidas, que permiten la paz y el progreso y la general felicidad del bien común. Denunciarás a los enemigos de palabra y obra que atenten contra este orden y su gobierno y que no son más que agitadores profesionales con consignas de anarquía, ateísmo y demoníaco comunismo.

E) Estudiarás con orgullo de raza la historia de España con sus grandes héroes y reyes, que ganaron mil victorias conociendo su eterna misión con voluntad de imperio hacia Dios (267).

El primer tret d'aquesta religiositat és que està basada en una concepció dualista de la persona, que separava el cos i l'ànima, i postulava una selecció entre les persones per part de Déu:

Nos educaron sólo para el alma [...]. Pero quien obedezca al que firmó la rosa, a Aquel que nos concede el desayuno y surte en el verano la casa de la hormiga, quien dé crédito al que dejó a los pobres tirados en el barro y sentó en cambio a nuestros padres sobre los caballos, ése verá que le abran paso las estrellas, los celestes canales que paran en los muelles donde las almas desembarcarán, en las puertas que dan fin a su reinado. Nos educaron así, hijos. Nos enseñaron a esperar con la mirada puesta más allá de los astros, así, extáticos (99).

Les matrius teològiques d'aquesta antropologia, que s'allunya de la concepció bíblica, són, en bona part, el neoplatonisme d'encuny agustinianà, les restes de jansenisme i el pessimisme barroc. Per a Mesquida, aquest espiritualisme deriva en una moral repressora, en particular de la corporeïtat. L'arrel de la criminalització dels cos és l'obsessió per la puresa, que porta a considerar la virginitat com l'únic valor del cos:

El cilici era de punxes de ferro les punxes de ferro es clavaven a la carn del turmell me feia molt de mal el mal eren puntets vermells quan me desfermava sang feia dibuixant la paraula PURESA a la pell (134).

Se ficava de nou dins el llit, apagava el llum, i, com alguns anys després li ho ensenyaria monsenyor Tihamer Toth,² en aquells berts-sellers de la puresa i la castedat, en dir: «las manos bajo las sábanas son un peligro próximo de tentación», aquelles mans començaven de nou tot el desig (amb el pensament de l'amic que li ensenyava paraules fosques i tècniques, concretes, del seu cos que descobria viu, d'aquelles cossigolles desitjades dins una boira vermella i blanca, uns moviments acabats d'aprendre, uns moviments amb la taca negra de la culpa) (269).

Les monges ens ensenyaven que la virginitat era l'únic valuós del nostre cos (132).

La utilització del cilici fa referència als conceptes de «sacrifici» i «expiació», que estan lligats a les idees de «càstig» i «obligació» (ALZAMORA 1998: 57-59; VARONE 1988):

Se tracta sempre d'expiar: expiació, purificació, càstig, culpabilitat, vet aquí els valors segurs, mots d'ordre eficaços. Qui expia els pecats no pensa i no reivindica.

Temples expiatoris, oracions expiatòries.

Pregau pels nostres pecats i pels pecadors. Ara i en l'hora de la nostra mort. Amén.

Visca la Sagrada Família! Silenci expiatori (130).

² Monsenyor Tihamer Toth fou un bisbe catòlic hongarès (1889-1939), autor de llibres formatius per a joves, molt usats en els anys quaranta i cinquanta del segle XX, que, així i tot, suposaven una certa renovació de la moral tradicional. No fou assassinat pels comunistes, com diu Mesquida, sinó que morí d'una encefalitis pocs anys després de la seva ordenació episcopal.

Sempre, sempre, sempre repetir la mateixa sentència, una obligació necessària, torn plorar quan pens en els sacrificis que jo he fet per tu, perquè després diguis el que em dius en aquesta plagueta heu d'esborrar la culpa som terribles pecadors purificau-vos per mitjà del sacrifici repetit mai podreu fer un desagravi suficient (131).

En el primer text, Mesquida fa una al·lusió al temple gaudinià de la Sagrada Família de Barcelona, construït com un temple expiatori. Tanmateix, la maceració de la carn per mitjà del cilici, per assolir el sacrifici purificador, és ambigua, perquè excita la sensualitat en lloc d'esvair-la; per això Mesquida qualifica d'ingènua aquesta pràctica:

Quantes primaveres abandonades amb la pell travessada pel cilici enfonsat en aquelles cames on, sense que quasi me'n temés, uns pèls rossencs començaven a créixer. Refer el diccionari de les ingenuïtats com qui mira un àlbum de fotos antigues, incapaç de reconèixer els colors i l'esguard d'un jo mateix oblidat que potser ni recordarem enterrar anys endarrere [...]. De vegades em torn a demanar si, en lloc d'esser el sacrifici desitjat per tal d'evitar una temptació (quasi sempre, per no dir sempre, contra el sisè manament), no era el sospir de la mòrbida revinclada d'un plaer secret que no volia entendre (141).

Així, doncs, el pecat, que té per correlatiu el sentiment de culpa, és entès com un llast d'impuresa que mena a la segura condemna (131-132).

Des d'aquesta perspectiva, la mística esdevé un element d'alienació i despersonalització:

Els, els vertaders protagonistes [...] n'han fet, obligats, d'un altre tipus: místics, sado-masoquistes, castradors (20).

Aleshores, la consciència personal és mutilada, perquè s'accepti acríticament el món com és i com l'únic possible:

Ens obligaren a mutilar-nos la consciència. Ens ensenyaren la manera d'aconseguir una frustració total; va esser un aprenentatge de dir que el món on vivíem, la nostra realitat, era la més bella, la més perfecta que podia existir, l'única on trobaríem la felicitat (170).

La manipulació de la consciència arriba a la imposició psicològica de la vocació sacerdotal, per interessos econòmics i socials:

Mumare, la tia abadessa i el rector et jugaren una mala passada quan als meus deu anys aconseguiren aficar-me dins el cap que jo volia esser capellà. He sabut que tu t'hi oposares; cridares, xisclares, amenaçares, tenies massa gent en contra, el senyor rector era dins el poble quasi tan important o més que el batle. Començaren a funcionar els teus negocis de compra i venda de terrenys. Un intervenció del rector dins l'ajuntament podria esser perillosa. I eres ambiciós. No t'importava que m'haguessin fet un rentat de cervell i només tenies en compte aquella partida meva quant a allò que afectava els teus projectes (32).

No arribaré a entendre per què sortires de capellà [...] Estaves molt content. El senyor rector repetia: «Pots donar infinita gratitud a Déu Nostre Senyor per la gràcia que t'ha fet amb aquest fill que serà ministre seu d'aquí a un parell d'anys».

Qui ho havia de dir que passaria tot el que ha vengut després! Si m'ho haguessin contat no ho creuria [...]. Jo pensava, te veia bisbe, cardenal o papa. La tia abadessa i les seves religioses ja havien començat a brodar-te els ornaments amb fils de plata i or, et feien roquets blancs i emmidonats plens de randes de bolillos, casulles amb domàs verd, morat, negre ... El dia de la teva missa nova tiràiem la casa per la finestra (36).

Finalment, la religiositat tradicional està amarada de providencialisme, que fa dependre de la voluntat divina l'aprovació dels exàmens, la salut i l'estructura de la societat, i demana conformisme i resignació:

No ploris. T'ajudaré a convèncer el teu pare, però m'has de prometre que faràs la novena a santa Rita i els nou primers divendres de mes (174).

Resaré un rosari perquè en Sebastià hi vagi i a mi m'aprovin. No faré cap acte impur. Duré el cilici cada dia (175).

Aquestes avemaries perquè el Padrí jove es posi bo (229).

Nos educaron sólo para el alma [...]. Pero quien obedezca al que firmó la rosa, a Aquel que nos concede el desayuno y surte en el verano la casa de la hormiga, quien dé crédito al que dejó a los pobres tirados en el barro y sentó en cambio a nuestros padres sobre los caballos, ése verá que le abran paso las estrellas, los celestes canales que paran en los muelles donde las almas desembarcarán, en las puertas que dan fin a su reinado. Nos educaron así, hijos. Nos enseñaron a esperar con la mirada puesta más allá de los astros, así, extáticos (99).

Avui he recordat la costura de la infantesa amb unes monges blavoses³ ensenyant-nos que Déu ens havia col·locat dins un ordre perfecte, on cada persona, cada objecte i cada cosa creada per Ell (o sia: TOT) estava al seu lloc per major glòria del Pare Etern: els pobres havien nascut per esser pobres, els treballadors havien nascut per esser treballadors, els rics havien nascut per esser rics, els senyors havien nascut per esser senyors, els governants per a esser governants, els reis per a esser reis ... *Només els dolents, els endimoniats, volien esbucar aquest ordre diví* (89).

Vaig parlar molt de temps amb aquella dona de mans engroguèides i pudents de repetir durant tota la vida una neteja que la converteix en un element més d'aquell engranatge perfecte on tots saben el seu paper des de la naixença fins al darrer badall, on cadascú viu al seu lloc, o classe, i està obligat a esser feliç (138).

Malgrat tot, aquest sentit providencialista de l'existència porta a la buidor davant la senzilla tragèdia de la mort d'un ocell:

L'al·lota està dreta vora la mort de l'ocell.

³ Les monges blavoses són les Germanes Franciscanes Filles de Misericòrdia, les religioses fundades a Mallorca que duen un hàbit blau.

A la casa i als camps tot continua com sempre [...].
L'al·lota estreny la mort calenta de l'ocell fosc entre els seus dits plens de durícies.
Eternitat, Ànima, Cel, són tres noms per a no res (112).

4.2. *Els personatges*

Els personatges representants de la religiositat tradicional són la mare, la principal protagonista, que estudiarem en analitzar la moral tradicional, les monges i els capellans.

Pel que fa a les monges, apareixen, en primer lloc, les monges blavoses, dedicades a l'ensenyament que, com hem vist en la citació de la pàgina 89, transmeten la ideologia tradicionalista ensenyant el conformisme, la resignació i l'acatament sense reserves de l'orde social. Les monges són les educadores per excel·lència de la joventut femenina des del punt de vista tradicional:

La dona condreta i bona ha d'arribar verge al matrimoni. A posta, la meua filla, l'envii a un bon col·legi de monges, on li ensenyen la puresa, la virtut, a ésser bona esposa i bona mare, la pietat i la resignació necessària en aquesta vall de llàgrimes (69).

Igualment, compareix la tia abadessa, germana de son pare, còmplice en l'empeltament de la vocació de capellà a l'adolescent (32 i 36), i que acull en el monestir una neboda que ha tingut relacions amb un xueta ric (315).

Els capellans surten vestits de negre, exercint els oficis propis del seu ministeri: predicant exercicis, celebrant missa i confessant, amb alè pudent (285). Pel que fa a la confessió, es presenta una imatge més positiva d'un vell capellà, per la seva benevolència en l'administració d'aquest sagrament:

Triava el capellà més vell, sord, i que mai m'obligava a repetir els pecats, dits amb un xiuxiueig fluix i aviat, i em feia resar un parenostre, dos credos i una salve de penitència (26).

El capellà que surt més espesses vegades és el senyor rector. Té cura de la catequesi (26), anima la vocació sacerdotal de l'adolescent (32 i 36), i li dóna la primera comunió (136). És presentat com una autoritat i un personatge d'una gran influència dins el poble (32).

4.3. *Les pràctiques de pietat*

Els exercicis de pietat, que són la concreció, en forma de símbol i de discurs, de la ideologia de la religiositat tradicional, apareixen abundantment al llibre i són objecte de crítica i de sàtira per part de l'autor, que els qualifica de supersticions:

L'interior del temple té importància en la història, ja que els personatges porten la marca d'unes supersticions transmeses de generació en generació, que es reflecteixen en les capelles, estàtues, ex-vots, ciris encesos (224).

Mesquida posa al mateix nivell les devocions i els sagraments, perquè de fet s'esdevenia així en la pietat postridentina.

La confessió és la pràctica sacramental més destacada de la religiositat tradicional. És relacionada amb la por a l'autoanàlisi, perquè desperta el sentit de culpa, i la seva pretensió és capacitar per distingir entre les coses bones i les dolentes, segons els criteris de la moral tradicional:

Sempre m'ha fet pot analitzar-me. Me'n record dels pensaments, tan lluny, quasi prehistòrics, que tenia abans d'anar a confessar-me dins aquella església de la Mare de Déu dels Dolors als meus vuit anys. Triava el capellà més vell, sord, i que mai m'obligava a repetir els pecats, dits amb un xiuxiueig fluix i aviat, i em feia resar un parenostre, dos credos i una salve de penitència; pensaments en què m'adonava que podia fer uns actes dolents (els que anaven contra els manaments de la llei de Déu i de l'Església) i uns altres de bons (els que seguien fil per randa tots els preceptes, decàleg,⁴ obres de misericòrdia apreses de cor aquells diumenges horabaixa (26).

En aquest text, la confessió és lligada a la superficialitat de l'ensenyament religiós, basat en l'aprenentatge memorístic.

Pel que fa al sentiment de culpa, té una relació directa amb l'enaltiment de la puresa com la virtut principal. Per això, hi tenen un paper rellevant les històries sobre les males confessions, com la del monjo Pelai, que solien contar-se a la catequesi, perquè es fes una confessió íntegra dels pecats, sense ocultar-ne cap detall, perquè això afectava la seva validesa:

La carn era el nostre cos de fang i de concupiscència necessitaven el sacrifici per a vèncer els dimonis que volien enfonsar-nos dins la impuresa en aquell temps la puresa la castedat la continència la puresa la perfecció la blancor de l'ànima eren els meus únics pensaments abans molt abans la primera comunió quan s'ha de rebre per primera vegada Déu m'havia confessat tres vegades amb tres capellans diferents el dia abans (135).

⁴ Els deu manaments de Déu per a la humanitat segons la Bíblia.

Qui ho diria amb la cara de santet que té i l'ànima purulenta un dels exemples que posaven al sermó el frare morí amb olor de santedat però tota la vida havia amagat un pecat mortal de joventut per empegueïment (132).

El rerefons d'aquesta concepció de la confessió era la concepció judicial del sagrament de la penitència: s'hi jutjava la gravetat de la matèria de la confessió (els pecats), i per això calia saber amb exactitud quins havien estat i amb quina reiteració havien estat comesos, per poder imposar la penitència que pertocava. En efecte, segons la doctrina del concili de Trento (1545-1563), la confessió íntegra consistia a detallar el nombre i l'espècie dels pecats mortals: quantes vegades i de quin tipus (INSTITUTO PER LE SCIENZE RELIGIOSE 1991: 706):

*Dominus noster Iesus Christus, e terris ascensus ad coelos, sacerdotes sui ipsius vicarios reliquit tanquam presides et iudices, ad quos omnia mortalia crimina deferantur, in quae Christi fideles ceciderint, quo pro potestate clavium remissionis aut redentionis peccatorum sententiam pronuncient. Constat enim, sacerdotes iudicium hoc incognita causa exercere non potuisse, nec aequitatem quidem illos in poenis iniungendis servare potuisse, si in genere dumtaxat, et non potius in specie ac singillatim sua ipsi peccata declarassent.*⁵

Les conseqüències d'aquest plantejament eren els escrúpols i el bloqueig psicològic:

Me pareixia que el dimoni estava aferrat a la meva ànima els escrúpols no em deixaven dormir havia de confessar-me fins a tres pics al dia no us colgueu mai en pecat mortal perquè vos podria despertar el foc etern ja sé Cheska que pareix una exageració una caricatura un malson d'infants creus que es pot alçar el cap amb aquest feix damunt el front els camins de la neurosi s'estan estibats de gent incapaç de contar cada història personal fil per randa és el que impedeix aquesta comunicació urgent anomenada amor només les cicatrius inesborrables al cos te les mostrava no ho volies creure Cheska però són aquí rastres que no s'esborren damunt la pell (134-135).

Per aquest motiu, la primera comunió de l'adolescent és viscuda per la seva família com un gran esdeveniment social, però per ell com una tortura interna, perquè té la sensació de combregar en pecat mortal, per causa dels seus pensaments sobre sexe:

El senyor rector s'acosta amb una hòstia redona [...] no puc obrir la boca sent una veu obri més sa boca la llengua entra i surt he consentit estic rebent a Crist en pecat mortal dubt un moment abans d'enviar-me-la (136).

⁵ Nostre Senyor Jesucrist, a punt d'ascendir al cel des de la terra, va deixar els sacerdots com a vicaris seus, perquè presidissin i jutjassin, confiant-los els tots crims mortals confessats pels cristians, a fi que dictassin sentència sobre ells en virtut del poder de les claus de remetre o retenir els pecats. Ara bé, és clar que els sacerdots no poden jutjar sobre una cosa inconeguda ni poden conservar l'equanimitat en la imposició de les penes si els fidels només declaren en general el gènere dels pecats i no ho fan en espècie i un per un.

Un altre dels exercicis de pietat de l'adolescent és l'assistència a missa. Per això, un dels símbols del trencament de l'adolescent amb el seu passat és deixar d'anar a missa:

Quan me regirares de bon de veres va esser fa dos estius (tu que sempre havies estat un al·lot de missa i comunió diàries, que fins i tot les amigues me deien si series un beato ja que no fores capellà) t'atrevides a dir a ton pare, quan ell te va demanar: «Que has anat a missa avui?». «No és compte teu». La galtada va esser instantània i te va ferir a l'ull esquerre i al nas (118).

També apareixen al llibre l'ús de les disciplines,⁶ com un instrument de penitència que, significativament, és col·locat entre instruments de tortura, i el rés de jaculatòries:

És una sala gòtica immensa, sostinguda per voltes de mig punt, i plena de tots els instruments de tortura que el dibuixant conegui (tots els que s'han emprat al llarg de la història). En faré una breu enumeració: una paret plena de deixuplines, assots, flagells, fuets de qualsevol tipus (199).

Dolç Cor de Jesús, no em deixeu caure en la temptació. Dolç Cor de Maria, portau-me a la salvació (195).

Les pràctiques de pietat són igualment un mitjà de pressió psicològica, per aconseguir que l'adolescent sigui un bon al·lot:

Els corbs ai! a les branques més altes dels arbres recitant parenostres, rosaris, tríduums,⁷ corones, trisagis⁸ i pregàries de tot tipus perquè jo sigui bon al·lot, bon al·lotet, bon al·lotíssim, un santet vestit de negre amb un roquet emmidonat damunt la trona dirigint el rosari. No hauria d'haver crescut, era un angelet, allà dalt, repetint les avemaries amb una veu de sucre, a nosaltres ens queien les llàgrimes d'alegria i d'orgull... (31).

4.4. *La simbologia religiosa*

La iconografia religiosa popular que apareix a l'obra és la típica de la pietat catòlica postridentina:

—Les medalles:

Els elegits tenien una medalla una de les cares eren dos cors travessats d'espases a l'altra part una àguila amb les ales obertes (132).

— Jesús sacramentat:

⁶ Fuets per autoflagel·lar-se en senyal de penitència. Mesquida usa el vulgarisme mallorquí *deixuplines*.

⁷ Celebracions en honor de Crist, la Mare de Déu o un sant que es fan durant tres dies seguits.

⁸ Oracions d'alabança a Déu: Déu sant, Déu fort, Déu immortal, teniu pietat de nosaltres.

Bon Jesuset el Sagrari cobert amb un vel de gases blanques (131).

— La Puríssima (= la Immaculada Concepció):

La bandera de color de cel amb una Puríssima de cara redona pintada a l'oli damunt la seda (132).

L'altar major és barroc i dedicat a la Verge Immaculada (224).

— El Cor de Jesús:

La sala bona, on passen les visites, al costat del Sagrat Cor de Jesús, que està assegut a un trono, que al puny esquerre sosté una bolla del món i amb l'índex assenyala, amb autoritat paternal, el seu pit, on hi ha un cor que flameja pintat de vermell i envoltat d'espines amb una creu daurada a la part superior. En aquest cor hi ha escrits els noms dels devots que han fet els nou primers divendres de mes i que per això aniran al cel (29).

Una quantitat exagerada de cera verge encén l'altar barroc amb la imatge de guix del Sagrat Cor de Jesús ple de flames (132).

— La Mare de Déu dels Dolors:

Potser la Mare de Déu degué sofrir més que no jo. Al quadre que hi ha damunt la capçalera del teu llit du set espases clavades al pit (60).

Record el rellotge del campanar quadrat i altíssim que tenia una esfera rodona i grisenca amb els números romans de color negre esvaït, les busques eren fletxes, somniava amb les fletxes i els punyals que travessen el cor de la Mare de Déu, de les que cauen del cel per castigar els nostres pecats amb caramulls de sofre i agulles enmig de les ungles de peus i mans (301).

— El sant Crist, sant Josep i santa Rita:

Els altars laterals són tres. Dos a un costat dedicats a santa Rita i a sant Josep i el de l'esquerra al Sant Crist. Les figures són de guix, sense cap valor artístic (224).

Aquest tipus d'imatges són l'expressió d'una pietat individualista i providencialista, que destaca l'eucaristia i la Mare de Déu com les devocions més genuïnes del catolicisme (n'és un exemple aquesta coneguda cançó religiosa: «Alabado sea el Santísimo Sacramento del altar y la Virgen concebida sin pecado original») enfront del Protestantisme, i tenien un fort to romàntic, dolcenc i dolorista alhora.

4.5. *La utilització política de la religió: la Guerra Civil com a croada*

La religiositat conservadora blasmada per Mesquida té el nacionalcatolicisme com l'ingredient típicament hispànic. Les seves arrels històriques immediates es troben en la interpretació de la Guerra Civil espanyola de 1936-1936 en clau religiosa, com una

lluita entre la fe i l'ateisme, la moralitat i l'amoralitat, partint de la tesi que el catolicisme és una part substancial de la identitat espanyola:

Mallorca comprà avions per batallar contra els enemics de Déu i de l'Església, que cremaren esglésies i mataren monges i capellans, que volien llevar el casament per l'Església i posar el divorci, dur la «Repartidora», un munt de desbarats que ens haurien deixat dins la misèria material i la gangrena espiritual (114).

Va esser l'època en què va donar fins a la darrera gota de sang perquè l'ateu no trepitjàs aquella hòstia consagrada com a la guerra esglésies cremades botxins dolents comunistes qui ho havia de dir? un odi enfonsat a cada múscul contra ells cap comprensió una oració plena de llàstima els bons i els dolents a la dreta uns a l'esquerra els altres (132-133).

4.6. *La religió com a cultura*

La religiositat tradicional ha amarat la cultura i li dóna uns trets característics, que s'expressen sobretot en el lèxic i en l'imaginari social. Mesquida recull aquesta herència cultural i la reutilitza.

En primer lloc, la terminologia religiosa és emprada en un sentit polític i social: *inquisicions* de cada dia (16); *salvacions generals* (20); *ràbia poc bíblica* (20); majoritari *cilici* (20); *paradís* (25); *escapulari* militant (54); *L'oració* de Ducasse (59); *reliquia* d'un altre temps (265); *lletania* d'humiliacions (140, 221); fet un *llàtzer* (139); *apocalipsi* (151); *confessionari* (141); *ídols de fang* (151); *els déus* (45).

D'altra banda, els conceptes religiosos són usats com a mers elements d'una seqüència de mots, en evocar experiències del passat:

Cerimònies, batalles, processons, glòries i ritus, l'empaperat de roses marcides a la paret de la cambra, els llibres acaramullats (45).

Rellotges que no marquen cap temps amb figures de nobles que ballaven un vals a les hores en punt, el menjador amb un tapís de la Darrera Cena, imitant un quadre de Leonardo (52).

Mesquida fa servir també locucions i frases fetes lligades a la religió:

Llosques de cigarrets que poden a Déu sap què (76).

Gràcies a Déu a ca nostra no va faltar mai res (113).

Endemés, apareixen a l'obra imatges literàries lligades a la religió i a la moral tradicionals:

—L'estil barroc, com quelcom d'artificiós i ofegant, és la plasmació artística de la religiositat tradicional:

L'interior del temple té importància en la història, ja que els personatges porten la marca d'unes supersticions transmeses de generació en generació, que es reflecteixen en les capelles, estàtues, ex-vots, ciris encesos [...]. L'altar major és barroc i dedicat a la Verge Immaculada [...]. Els altars laterals són tres. Dos a un costat dedicats a santa Rita i a sant Josep i el de l'esquerra al Sant Crist. Les figures són de guix, sense cap valor artístic (224).

— El color negre dels temples, dels capellans i de la mare és emprat, metonímicament, com una icona de la repressió:

L'edifici negre (131).

Els murs de l'edifici negre eren una defensa ho crec perquè m'ho diu exactament el totalitarisme *Christus vincit Christus regnat Christus iimperat*⁹ (134).

L'home vestit de negre que dirigia els exercicis me diu que no resi més (243).

La Mare duia un vestit negre molt seriós (211).

— Les imatges religioses com un element escenogràfic de la decoració:

Amb una llàgrima d'adéu a la tomba familiar de marbre d'un petit cementiri de poble vora un angelet daurat que du una trompeta a les mans (153).

A la paret hi ha un quadre fosforescent de la Mare de Déu de Lourdes amb Bernardeta agenollada. Damunt una petita taula, sota el quadre, lluu sempre un got ple d'oli amb una animeta encesa (225).

Entrares a la mitja llum de la seva habitació. El llit, amb una vànova blanca de ganxet. Quadre de la Sagrada Família. La foto de les seves noces damunt la tauleta de nit, i un llibre: *Pío XII a los esposos*, i un tub clorhidrat de iombina i un rosari de nacre i aspirines. Damunt el tocador un joc d'ampolles de perfums i una polvorera. A la paret lateral un gravat de santa Catalina Thomàs amb un tros dels seus hàbits que ha portat la pepa incorrupta dins el mòrbid taüt de vidre i de necrofíliques resplendors (322).

En el segon text, Mesquida es refereix al costum popular de culte consistent a encendre un ble en una floreta natural o de metall que sura en un recipient amb oli. Solia

⁹ Aquesta invocació, procedent de les antigues lletanies de la litúrgia romana, ha estat usada com una alabança a Crist Rei, la festa litúrgica del qual fou establerta pel papa Pius XI el 1925, per afirmar la sobirana autoritat de Jesucrist sobre els homes i les institucions davant els avenços de l'ateisme i de la secularització de la societat. Per això, Mesquida l'esmenta parlant del totalitarisme. Cal dir que, després del concili Vaticà II (1962-1965), aquesta festa ressaltava sobretot el caràcter còsmic i escatològic — referent al final dels temps — del regnat de Crist, i ha perdut el seu sentit militant. Per altra banda, segurament Mesquida té present que molts dels catòlics assassinats durant la segona República espanyola (1931-1939), morien cridant *Viva Cristo Rey*. Així, doncs, el *Christus vincit* és presentat com una icona del nacionalcatolicisme.

usar-se el dia dels Morts, la commemoració dels fidels difunts del calendari litúrgic de l'Església catòlica romana (2 de novembre), com a culte als difunts. També hi havia cases on s'encenia de cap a cap d'any en honor dels morts o del que representava una imatge religiosa, com és el cas de la referència de Mesquida.

5. LA MORAL TRADICIONAL: UNA MORALITZACIÓ DE LA RELIGIÓ

5.1. *Definició i valors. Una concepció ascètica i religiosa de la vida*

La moral tradicional és retratada, a *L'adolescent del sal*, com una concepció ascètica i religiosa de la vida, en la qual els valors fonamentals són la religió, la pàtria, la família, el treball i la propietat privada:

Abans me demanava si certament l'única veritat era una concepció ascètica (ai! *la vida és milícia*) i religiosa de la vida.

Duim l'empremta d'uns valors: Religió, Pàtria, Família, Treball, Propietat.

¿Són anys llums que et separen d'aquells pensaments o és que ja ets un altre? Sí. Puc dir-ho ben fort i amb alegria. Sóc un altre (91).

Intencions que volien esser el punt més alt de l'elevació ascètica d'un cos humà cap al Senyor (131).

En el context del primer text, la concepció de la vida com a milícia està lligada, segurament, al sagrament de la confirmació, que, tradicionalment, solia presentar-se com el sagrament de la milícia cristiana, perquè els qui el rebien esdevenien «milites Christi», soldats de Crist, lluitadors contra el mal.

Es pot dir que la clau de volta de la crítica de l'obra a la moral tradicional és la reducció de la religió a la moral, o la moralització de la religió, i la seva imbricació amb una visió conservadora i políticament dretana de l'Estat i de la societat.

5.2 *La família i l'educació moral*

La família és, per a Mesquida, un espai de primera importància en la transmissió de l'educació moral. Hi té un paper determinant la mare, que és com la personificació de la moral:

Conec aquesta dona:

- I. Una immensa capacitat de frustració
- II. Una immensa capacitat de sofriment
- III. Una immensa capacitat de resignació
- IV. Una immensa capacitat d'esclavatge

- V. Una immensa capacitat de procreació
- VI. Una immensa capacitat de pregària
- VII. Una immensa capacitat d'hipocresia
- VIII. Una immensa capacitat de prejudici
- IX. Una immensa capacitat d'orgull
- X. Una immensa capacitat de frigidesa

¿Puc reconèixer aquesta cadena anegant-se pels batecs del meu coll on hi sura un medalló i un manyoc de pestanyes de ma mare xops de gargalls? (171).

Mumare em canta les excel·lències de la seva moralitat estreta i tradicional que umpl la seva vida consagrada al paper de mare, d'esposa i de dama-de-caritat-pública (183).

A partir del tema de l'autoritarisme familiar representat pel binomi mare-fill, lligar-ho amb les relacions de domini (del poder, de les classes, dels individus) (209).

Hi ha, doncs, un greu conflicte de valors entre l'adolescent i la seva mare:

M'he barallat amb mumare.

No tenim la mateixa visió ni dels fets, ni de les coses, ni dels esdeveniments anecdòtics més senzills. Les nostres perspectives són als antípodes de l'univers (24).

Un dels àmbits en què la figura materna té un paper més important és en l'educació religiosa. En aquest sentit, la mare apareix sovint pregant, perquè el fill ha trencat els valors tradicionals, i retraient-li-ho:

Això va contra tot no pot esser contra Déu contra la Santa Mare Església contra les lleis contra natura, no en llegiré més, voldria esser morta morta morta. Ai Déu Meu! Quina vergonya! Quina taca! Quina desgràcia! Quins trastorn! Quina dissort! Quina calamitat! Quina aflicció! Ai Déu meu! teniu pietat d'ell, pobre infeliç, i de mi (83).

I jo resava avemaria rere avemaria perquè la Puríssima, que també era una mare que havia patit, i el Bon Jesús, ple de sang en aquella creu de damunt la capçalera, te fessin anar pel bon camí (118).

Hores i hores agenollada braços en creu davant la capella del Sant Crist me fan figa els braços no puc pus per una lluita contínua contra els enemics de l'ànima (133).

A l'educació moral, el pare hi aconsegueix un paper més secundari, però confirma les consignes maternes i reflecteix molt bé les contradiccions del sistema, en el qual cal guardar les aparences:

No és que sigui cap sant ton pare però va a Missa cada diumenge cosa que tu digueres que ja havies deixat en aquell moment (133).

En qualsevol cas, l'adolescent és damnat i reprimat per la pressió dels seus pares, que de vegades es tradueix en agressions físiques:

És una remor pitjor que el vindre esmorrrerat que xapa les venes del braó quan amb un amic de l'escola ens férem germans de sang i ens besàrem a la boca, pitjor que les escorretjades d'un pare amb la seguretat que el fuet és l'únic camí per a una educació com cal (51).

Ja ens ho deien els pares: mals amics, males hores, mals llocs, mals fets i no sortiu del camí recte, les companyies, «quien mal anda ...»! (55).

Ton pare encara et pegava qualche becollada però tu saps que això ho fa contra la meua voluntat [...]. Jo m'estim més els càstigs (118).

Demana perdó si a ton pare li has de dir moltes vegades i a ta mare després del que fan per a tu hauries d'estar empenedit de besar la terra que trepitgen (131).

5.3. *Característiques de la moral tradicional*

La base de la moral tradicional és un codi de prohibicions, que afecten particularment l'àmbit familiar, les relacions de parella i la sexualitat:

¿Tancareu els ulls com el batec de la gent respectable, que no volen veure aquest orgasme lluent i profund com un intens terratrèmol amarat de mil primaveres, mil matinades, mil crepuscles que engoleixen el ridícul i asfixiant monument a la monogàmia, al puritanisme, a la culpabilitat sexual, per inventar noves relacions d'amor entre desigs i cossos sense fantasmes i precipicis de pecat, discriminació, domini, poder? (15-16).

Giscaves i el fruit estava vora la mà, davall la mà, però no t'atreves a agafar-lo perquè unes normes tradicionals, antigues, de ca teva, només sabien obligar-te a sofrir talment una moixa de gener sense mascle, pitjor, una al·lota de denou anys que no pot fer res si no existeix el vell, immemorial contracte que assegura l'honor i el patrimoni per sempre més (28).

La separació maniquea entre cos i esperit fa que el sexe sigui només possible entre home i dona dins el matrimoni, que sigui entès només en vista a la reproducció, i que es blasmin les relacions lliures i les homosexuals:

Niñitas, si os acostáis con un hombre sin tener el vínculo sacramental del matrimonio sois unas putas. Amb els papers legals, les amonestacions, la cerimònia, sereu santes: Reina de la familia para siempre más (41).

Tot el que no vagi directament relacionat amb la procreació dels fills és pecat de concupiscència, filla meua. Tu véns, m'ho expliques i jo parlaré amb en Joan. No hem vingut a passar gust en aquesta veu de llàgrimes (294).

Deixava miquetes de pa com en Pulgarcito per por de perdre el fil d'un camí de retorn quan aparegué la parella amb uns cossos idèntics a les escultures de Rodin a *Le baiser* i la multitud vociferant.

Un cor de cents de dones i homos de més de trenta anys cridà: ASQUEROSOS! ASQUEROSOS! CERDOS! CERDOS! INMORALES! INMORALES! (74).

Estic dret, amb l'eslip vermell, i res més, envoltat d'armes de foc que no vacil·laran a disparar si faig el mínim moviment sospitos, amb els dos companys que criden abraçats a l'asfalt tep d'aquest matí d'abril, mentre la sang ens surt ràpida i estèril.

No se mueva y espere en posición de firmes. Vendrán a esposar-lo (50).

D'altra banda, és una moral masclista, on la dona està sotmesa a l'autoritat i als capricis del seu marit; el seu paper dins la família és tenir cura del marit i dels fills i la satisfacció del desig sexual del seu home:

Els tenen dues bolles, una verga i les regnes dels decrets, les lleis, l'existència: el domini. La dictadura del mascle sobre la femella, exemple a imitar pel dèspota. Dona adúltera morta a pedrades. Home adúlter pujat a l'altar del masclisme. La dona té un paper obligatori dins la societat, no pot improvisar, no pot fugir (41).

Això és cosa d'homos, vosaltres a la cuina i al llit és on teniu les feines (314).

Al primer text, quan es parla de «domini» en relació amb els decrets i les lleis, Mesquida al·ludeix segurament en part a la tesi de la moral catòlica segons la qual, per raó del vincle matrimonial, que és un contracte, l'home té dret a «fer ús del matrimoni», és a dir, a tenir relacions sexuals amb la seva esposa sempre que ho desitgi; és una doctrina rarament invocada avui. Igualment, en aquest text, una referència a la perícopa de l'apedregament de la dona adúltera que apareix a l'evangeli de sant Joan (Jn 8,1-11).

La conseqüència del domini del mascle és que la dona ha de patir, en silenci i amb resignació, la infidelitat del marit, i suportar la soledat, perquè a canvi té cobertes totes les seves necessitats socials:

¿Creus que jo no sabia que al darrer pis de l'hotel té un apartament on se colga amb tot l'estrangerum que vol, inclosa la bruixa de na Carol, la dona del seu soci alemany? ¿Entendràs que des de fa anys (d'ençà que va néixer la teva germana) no m'ha dit una paraula carinyosa, ni m'ha tret a fer un viatge o a passar un parell de dies plegats? Tenc dobbers, casa, criades i una filla petita gràcies a ell. I soledat (305-306).

De tota manera, una de les causes del trencament de la parella és l'educació religiosa rigorista rebuda per la dona, que li restringeix el gaudir de la sexualitat dins la pròpia parella i li veta l'ús de la roba més atrevida:

Quan li ho vaig dir a ton pare, ho va reconèixer i digué: «Ja que tu no m'ho dones ho he d'anar a cercar a fora. No et vols posar la roba que et compr, no em deixes estar amb tu quan vull, de què et queixes?»

Hi ha coses que una dona cristiana, una filla de Maria,¹⁰ no pot deixar-se-les fer. Només són els homos que van calents i, noltros, pobretes, ens toca patir el seu foc (294).

Des d'un punt de vista social, la novel·la reflecteix una ètica materialista, on la competència entre persones està al servei del verticalisme social, a pesar dels alts ideals que es proposen:

L'aventura d'aquells campaments on m'ensenyaven un enfilall de preceptes i històries de cartó, amb què vivia l'aspre despertar a una disciplina militar, a una conducta viril, a unes regles rigoroses, a la competitiva lluita per arribar a ésser el millor: el cap dins la jerarquitzada estructura on les nostres ànimes eren elevades cap a l'amistat pura, cap als ideals excelso, cap a les estrelles lluent i dominants, cap a Déu (171).

Fins i tot la cultura entra dins la roda de la competitivitat:

Ara mon pare és un practicantet de poble que es penedeix de no ésser metge perquè tendria un sou deu vegades més gros, una situació social i un status més alt, una consideració diferent dins el pobletxo. Conclusió d'aquesta història: el fill ha d'ésser metge costi el que costi, ho vulgui o no, li agradi o no (124).

El títol amb lletres d'impremta que representarà l'èxit, el triomf, l'hegemonia social, l'ésser aquell al qui es dirà «bon dia tengui», se'l tractarà de vostè i podrà continuar dins aquest paradís etern que li donarà cada pic més doblers i més superioritat dins la invasió de les altures poderoses (28).

Per això, ja de nins, els infants són educats en aquesta escala de valors amb uns còmics on sempre guanyen els més forts (MARIMON 2005).

M'han caigut a sobre carretades de còmics que foren la pastura, l'aliment d'uns anys decisius on *Hazañas bélicas*, *El Guerrero del Antifaz*, *Roberto Alcázar y Pedrín*, *Tarzán*, *El Capitán Trueno*, *Vidas exemplares*, *El Jabato*... ens amararen fins al moll dels ossos, castrant el plaer, guillotinant el desig, defensant una escala de valors a través d'unes històries on guanyaven els de sempre (172-173).

Aquesta escala de valors es plasmava en un esperit de conquesta, com en el cas de la colonització d'Amèrica, on es barrejaven la fe i els interessos econòmics:

Un bon intercanvi el que farem, nosaltres ho donarem tot: una religió salvadora per a l'eternitat, ells només les seves riqueses (246).

La moralitat oficial ocultava també prejudicis socials i racials, especialment pel que fa als xuetes:

¹⁰ Membre d'una associació religiosa dedicada al culte a la Mare de Déu, a la formació religiosa i a les activitats d'apostolat.

En aquestes planes contes, fil per randa, tot el que féreu quan vos colgàreu tu i la xuetona (67).

Triar per triar entre en Ramis i en Valls¹¹ hi durem en Ramis encara que son pare sigui un pagès que treballa pels altres (134).

Fill meu, volies matar-nos? No hauria donat mai el meu consentiment perquè et casassis amb una xuetona, de cap manera no ho haguera consentit. La meva família no era rica en terres, però sí en béns com aquest: cap ni un dels llinatges xuetoons s'ha mesclat amb noltros,estic segura que ton pare, si ho fos, no s'hauria casat amb mi, i no vull un nét que sigui xueta de la segona cama: ben alerta anares quan xerrares d'ella de dir-nos que nomia Cortès; de ben petit no et vaig deixar jugar mai amb els fills de la Plateria Central, ni amb els del magatzem Novedades La Samaritana. No és que tenguí res contra ells, però són diferents a noltros de vida, caràcter, costums; una mare deia que tenen una coeta al cul, la suor els fa una pudor especial, com als negres, que sempre m'han fet por (314).

Aquest darrer text és una mostra de l'imaginari popular antijueu mallorquí secular, que té com a referència la repressió de la Inquisició (218-220; 245).

6. LA MORAL CONTRACULTURAL COM UNA RECERCA D'ALLIBERAMENT

L'alternativa moral que proposa Mesquida parteix d'aquesta pregunta:

És pecat viure d'acord amb els propis desigs? (150).

Notem que es tracta d'una pregunta formulada en termes teològics («pecat»), perquè és una contestació radical a l'esmentada concepció ascètica i religiosa de la vida (91).

L'objectiu primer de la nova moral és l'alliberament de tot allò que impedeix viure d'acord amb els propis desigs:

Me demanes què faria amb aquesta recollida de papers tendres que diuen el xiscle d'un obrir l'esguard damunt la mentida, l'estafa general, o més senzill, a la necessitat d'aprendre a caminar sense crosses de família, religió o els paradisos inventats al nostre personal compte de la infantesa (94).

La satisfacció dels desigs és el gaudir lliure de la paraula i, sobretot, del plaer:

A TOTS ELS QUI LLUITEN (INFANTS, AL·LOTS, AL·LOTES, PROLETARIS, DONES, VELL, GAIS, NEGRES, ESTUDIANTS, ETC., ETC.) PER EXPRESSAR LLIUREMENT ELS SEUS DESITJOS; PER ALLIBERAR-SE DE L'OPRESSIÓ (FAMILIAR, ECONÒMICA, SEXUAL, NACIONAL, SOCIAL, ESTATAL, RELIGIOSA, DE CLASSE JURÍDICA, ETC., ETC.), PER VIURE, ARA, AQUÍ, TOT D'UNA, EL PLAER (366).

¹¹ «Valls» és un dels llinatges xuetes més típics de Mallorca.

Es tracta, doncs, d'una aposta per la llibertat, que porta a l'enderrocament dels dogmatismes («un destí viscut i sofert a la cartilla nacional on aprenuerem un abecedari monstruós, esclavitzador», 19), i al descobriment del vertader humanisme:

Estimar l'home no és reproduir la seva imatge en pintura i en escultura com s'ha anat fent durant segles, sinó permetre que l'home realitzi el seu somni com la planta la seva flor (340).

L'humanisme està basat en la superació del dualisme entre cos i ànima; Mesquida apel·la a la pròpia tradició religiosa esmentant Mestre Eckhart (1260-1327), un dels principals representants de la mística catòlica renana medieval:

Una ànima no es pot salvar sinó dins el cos que li va esser donat. Eckhart (63).

Per tant, la moral contracultural es caracteritza per una mística de la bellesa de la corporeïtat, i per la vindicació dels drets de la carnalitat crua:

Cheska, aucellet, avui m'has dit: Perquè no em preguntares si era verge o no? I sense deixar-me respondre has continuat: Hem de voler esser lliures, hem d'inventar la vida a cada instant, inventar l'amor a cada batec (254).

Aquesta mística és simbolitzada per la bella nuesa dels cossos joves:

El camp s'umpla d'al·lots i al·lotes que nus i pintats de tots colors canten: La nostra nuesa els pareix bruta. La nostra bella nuesa. La nostra nuesa els pareix dolenta. La nostra bella nuesa. La nostra nuesa els pareix un pecat. La nostra bella nuesa.

Un noi i una noia surten a primer pla: ¿Són més netes les tortures, els genocidis i l'enverinament dels humiliats d'arreu del món? (74).

7. CONCLUSIONS

1. *L'adolescent de sal* és una de les obres emblemàtiques de la narrativa catalana de la generació mallorquina dels setanta. És una vindicació de la llibertat d'elecció sexual, política i de pensament a les acaballes del règim franquista, i una crítica a la trama social, econòmica i religiosa que el sustentava. Amb tot, la crítica de Mesquida s'ha d'emmarcar en el context de la revolució de Maig del 68, que obrí unes noves perspectives en la societat europea de postguerra, fent veure les contradiccions que hi havia sota la capa del desenvolupament.

2. Des d'un punt de vista narratiu i estilístic, Mesquida hi assaja una recepció de les tècniques avantguardistes de la tradició europea i catalana, per aconseguir plasmar la

crisi personal i social i aconseguir una activa participació del lector en la desconstrucció que planteja l'autor a l'obra.

3. La pregunta per la fe i la imatge de Déu són les dues qüestions fonamentals per avaluar la profunditat i l'abast de la crítica a la religió que fa Mesquida. La pregunta per la fe queda sense resposta i la imatge de Déu que es presenta, més enllà de les formulacions de la religiositat tradicional, és molt esvaïda i correspon amb la trinitària de la tradició cristiana.

En aquest sentit, és significatiu que Mesquida faci escasses al·lusions a la Bíblia, i sí als llibres de pietat o de formació de joves, perquè, al contrari de Blai Bonet, el seu prologuista, no pretén fer una confessió de la pròpia fe a partir de les fonts del cristianisme, sinó elaborar un compendi de les patologies de la religió. Per això, cal tenir en compte que la crítica a la religió de Mesquida està basada, metodològicament, en la *parcialitat* (la negativitat i els perills de la religió) i en l'*anacronisme* (presentació de la vivència i de la transmissió de la religió en la immediata postguerra), ocultant la vivència religiosa profunda de l'autor més enllà de l'educació rebuda. Per aquesta causa, *L'adolescent de sal* no pot ésser considerat un manifest de l'ateisme.

4. Els principals arguments de la crítica de la religió i a la moral a *L'adolescent de sal* són:

a) La moralització de la religió, al servei d'una moral familiar repressora de l'adolescència, masclista i racista, i d'uns comportaments socials reaccionaris i classistes. La figura de la mare és l'emblema de la moral i de la religió tradicionals;

b) la reducció de l'escala de valors morals a la puresa i a la castedat, i la condemna de les relacions fora del matrimoni i de la parella heterosexual;

c) la repressió de la corporeïtat i dels sentiments (desigs), en nom de la prevalença absoluta de l'ànima com a principi espiritual de la persona (maniqueïsmes), a través de la pràctica de la confessió i dels exercicis de pietat;

d) la manipulació de la consciència, per aconseguir la submissió als valors morals i religiosos, i l'acceptació acrítica de les estructures socials com les millors possibles;

e) la imatge d'un Déu provident, que determina el destí de la persona humana dins l'estructura de la societat (providencialisme), i demana sacrificis i càstigs per expiar els pecats de la carn.

5. la moral contracultural que proposa Mesquida es presenta com una alternativa de llibertat, que cerca curar els traumes interiors de l'adolescent ferit per la religió i la

moral tradicionals, per mitjà de la restauració de la dignitat de la corporeïtat humana, de la defensa del dret personal a unes noves relacions corporals en llibertat, i de la vindicació dels propis desigs com a via d'autorealització personal.

Referències

- ALZAMORA, Sebastià (1998). «Culpa i redempció a la narrativa mallorquina dels 70». *Lluc* [Palma], 806-807 (setembre-desembre). Pàgs. 57-59.
- BONET, Blai (1990). «Preludi» a Biel Mesquida, *L'adolescent de sal*. 2a edició. Barcelona: Empúries, 1990. Pàgs. 7-9.
- DD. AA. (1998). «De la dictadura a la democràcia (1960-1980)». A: DD. AA. *Història, política, societat i cultura dels Països Catalans*, vol. 11. Barcelona: Enciclopèdia Catalana. Pàgs. 55-56; 186-187; 252-253.
- INSTITUTO PER LE SCIENZE RELIGIOSE (1991). *Conciliorum œcumenicorum decreta*. Concilium Tridentinum. Sessio XIV (25 de novembre de 1551), *Doctrina de sanctissimis pœnitentiæ et extremæ unctionis sacramentis*, cap. V. Bologna: Edizioni Dehoniane Bologna.
- JIMÉNEZ DUQUE, Baldomero; SALA BALUST, Luis (1969). «Espiritualidades del Renacimiento, barroca e ilustrada, romántica y contemporánea». A: *Historia de la espiritualidad. Espiritualidad católica*, vol. II. Barcelona: Juan Flors editor. Pàgs. 61-68; 458-462.
- LEJEUNE, Philippe (1994). *El pacto autobiográfico y otros estudios*. Málaga: Megazul, S.A.
- LÓPEZ CRESPI, Miquel (1998). «La influència de la Dictadura franquista en els escriptors de la generació dels anys 70». *Lluc* [Palma], 806-807 (setembre-desembre). Pàgs. 60-63.
- MALDONADO, Luis (1979). *Génesis básica del cristianismo popular. El inconsciente colectivo de un proceso histórico*. Madrid: Ediciones Cristiandad [col·lecció «Epifanía»].
- MARIMON RIUTORT, Antoni (2005). *Guerrers, corsaris, soldats i detectius. Els tebeos d'aventures sota el franquisme. Història i política en el còmic realista entre 1939 i 1975*. Palma: Edicions Documenta Balear [col·lecció «Arbre del mar»].
- MESQUIDA, Biel (1990[1975]). *L'adolescent de sal*. 2ª edició. Barcelona: Empúries, 1990.
- VARONE, François (1988). *El Dios sádico. ¿Ama Dios el sufrimiento?* Santander: Sal terrae [col·lecció «Presencia teológica»].
- VILAR, Pierre (1989). «El franquisme i la transició democràtica (1939-1988)». A: *Història de Catalunya*, vol. VII. Barcelona: Edicions 62.